

Flygtningenævnets baggrundsmateriale

Bilagsnr.:	349
Land:	Irak
Kilde:	Det svenske Regeringskansliet, Utrikesdepartementet.
Titel:	Mänskelige rättigheter i Irak 2007
Udgivet:	27. marts 2008
Optaget på baggrundsmaterialet:	15. april 2008

REGERINGSKANSLIET

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten kan inte ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna i landet. Information bör sökas också från andra källor.

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Irak 2007

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Trots att Iraks nya konstitution garanterar flertalet av de mänskliga rättigheterna måste man konstatera att efterlevnaden fortfarande har stora brister. Det förekommer trovärdiga rapporter om godtyckliga frihetsberövanden, utomrättsliga avrättningar, tortyr, missförhållanden i fängelser och häkten, brott mot rätten till biträde och rättvis prövning av brottmål, kränkande av kvinnors och barns rättigheter, samt sociala och ekonomiska rättigheter t.ex. avseende hälsa och utbildning. Minoritetsgrupper är utsatta. Dödsstraff praktiseras. Det är svårt eller omöjligt att generellt bedöma om situationen för de mänskliga rättigheterna i Irak har förbättrats eller försämrats jämfört med tidigare år. Statsmakternas insikt om frågans betydelse tycks ha ökat, även om mänskliga rättigheter inte prioriteras lika högt som säkerhetsfrågor. Den politiska viljan att åstadkomma förändringar motsvaras sällan av konkreta åtgärder. Flyktingarnas situation har fortsatt att försämrats under 2007.

Den svåra säkerhetssituationen är fortsatt Iraks huvudproblem, och inverkar negativt på respekten för de mänskliga rättigheterna. Läget är alltså svårt i många delar av Irak, även om förbättringar vad gäller säkerheten kunde konstateras i vissa delar av landet under senare delen av 2007. Främst gäller detta i al-Anbar-provinsen i västra Irak, där lokala stammar och klaner har organiserat sig för att bekämpa väpnade terrorgrupper som al-Qaeda. Även i södra Irak finns flera exempel på distrikt där antalet våldsdåd har sjunkit betydligt under året, även om det är för tidigt att bedöma om denna utveckling är beständig. I huvudstaden Bagdad har stora insatser gjorts för att förbättra säkerheten under 2007. Antalet våldsdåd och civila dödsoffer har sjunkit betydligt. Samtidigt kan det konstateras att våldsdåden ökat på andra håll, t.ex. i städer som Mosul och Kirkuk i norra Irak.

I regionen Kurdistan i norra Irak är säkerhetsläget alltså jämt avsevärt bättre än i övriga Irak - detta trots två större terroristattacker mot kurdiska mål i och strax söder om regionen under våren och sommaren.

Ansvar för säkerheten i flera irakiska provinser har under 2007 återlämnats från de multinationella styrkorna till den irakiska regeringen. Vid slutet av 2007, sedan provinsen Basra överlämnats av britterna, var hälften av Iraks 18 provinser åter under irakisk kontroll. Detta innebär samtidigt ett än starkare irakiskt ansvar även för efterlevnaden av mänskliga rättigheter i dessa provinser. Avsikten är att överföra ansvaret för återstående 9 provinser under 2008.

Flyktingsituationen i Irak har förvärrats ytterligare under 2007. Under året har antalet människor som lämnat sina hem i genomsnitt ökat med 60.000 varje månad. Enligt FN uppgår antalet flyktingar (utanför och inne i Irak) till omkring 4,5 miljoner. Av de cirka 2,2 miljoner flyktingarna som har lämnat Irak, finns flertalet i Syrien och Jordanien. Sverige är det land utanför regionen som för närvarande tar emot det största antalet asylsökande.

FN:s säkerhetsråd antog den 10 augusti 2007 resolution 1770 om Irak, i vilken UNAMI:s mandat förlängdes ytterligare ett år. Resolutionen innebar också ett stärkt mandat för FN:s nye särskilde sändebud (SRSG), Staffan de Mistura, och för UNAMI att under den förres enade ledarskap ("unified leadership") ge råd till, stödja och bistå ("advise, support and assist") Iraks regering. FN ska bland annat främja respekten för de mänskliga rättigheterna och rättsreformer i syfte att stärka rättsstaten i Irak.

Kvinnor är särskilt utsatta i Irak. Under 2007 har situationen för kvinnor i den shia-dominerade södra delen av Irak samt i regionen Kurdistan uppmärksammats särskilt. Hedersrelaterat våld och religiöst motiverat våld riktat särskilt mot kvinnor förekommer dock även i andra delar av landet, inte minst i Bagdad.

Situationen för Iraks många etniska och religiösa minoriteter har fortsatt försämrats under 2007, med betydande flyktingströmmar inom och ut ur landet som följd. En rad rapporter om våldsdåd, hot och trakasserier mot företrädare för olika minoritetsgrupper har inkommit under 2007. Jezidiernas situation har uppmärksammats särskilt under året efter en rad våldsdåd i och kring staden Mosul.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Irak har ratificerat följande centrala konventioner om mänskliga rättigheter:

- Konventionen om politiska och medborgerliga rättigheter (ICCPR), men inget av de två fakultativa protokollen om enskild klagorätt respektive avskaffande av dödsstraffet, vilka heller inte har undertecknats
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR)
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (CERD)
- Konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW). Reservationer har emellertid gjorts angående artiklarna 2 (f) och (g), 9.1 och 2, 16 samt 29 i konventionen. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har varken undertecknats eller ratificerats
- Konventionen om barnets rättigheter (CRC). Irak har gjort en reservation avseende artikel 14.1, som rör barns rätt till religionsfrihet. Reservationen har gjorts på grund av att barn inte enligt islamsk sharialag äger rätt att ändra sin religionstillhörighet. Enligt artikel 2 i Iraks konstitution får ingen lag stiftas som står i motsats till etablerade islamska regler.
Irak har inte undertecknat de två protokollen om barn i väpnade konflikter respektive handel med barn, barnprostitution och barnpornografi.

Iraks regering beslutade under 2007 att underteckna tortyrkonventionen (CAT). Förslaget har överlämnats till parlamentet, som hittills inte har fattat något beslut om ratificering. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr har varken undertecknats eller ratificerats. FN:s särskilde rapportör om tortyr inbjöds av regeringen i maj 2007 att besöka Irak. Besöket väntas äga rum i början av 2008.

Irak har inte undertecknat eller ratificerat flyktingkonventionen eller det tillhörande protokollet från 1967. Romstadgan för internationella brottsmålsdomstolen (ICC) har varken undertecknats eller ratificerats.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder har varken undertecknats eller ratificerats. Detsamma gäller konventionen mot påtvingade försvinnanden.

Irak har inte inkommit med periodiska rapporter under någon av konventionerna under de senaste sex åren.

Flera lagförslag rörande mänskliga rättigheter har utarbetats under 2007 och granskas av lagrådet (Shura Council) för att därefter underställas regeringen och parlamentet för beslut. Detta gäller bland annat:

- i. Lag om ministeriet för mänskliga rättigheter;
- ii. Lag om inrättande av en nationell MR-kommission;
- iii. Lag om inrättande av ett nationellt MR-institut

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Rätten till liv garanteras i Iraks konstitution (artikel 15). Enligt konstitutionens artikel 37 är alla former av psykisk och fysisk tortyr och omänsklig behandling förbjudna. Samma artikel förbjuder slavarbete, slavhandel, människohandel med kvinnor och barn och sexhandel.

Att respektera rätten till liv innebär att ingen godtyckligt får berövas livet. Det åvilar Iraks regering att säkerställa detta. Ständiga terrordåd, sektaristiskt våld och uppgörelser mellan rivaliserande kriminella grupper har urholkat denna respekt för livets okränkbarhet i Irak. FN har uppmanat Iraks regering, koalitionsstyrkorna och världssamfundet att öka sina ansträngningar att stärka tilltron till statsstrukturerna och respekten för rättsstatliga principer genom att sätta stopp för det ökande inflytandet av väpnade miliser, upprätthålla disciplin inom de egna säkerhetsorganen och militären samt genom att bekämpa brottslighet och korruption.

Uppgifter om oproportionerligt våld och tortyr förekommer, både i samband med arresteringar och vid förhör, då främst mot personer som misstänks för grovre brott. Kritik har i detta avseende riktats inte bara mot irakiska myndigheter, utan också mot den multinationella styrkan, av bl a Amnesty International.

Inrikesministeriet ansvarar för Iraks interna styrkor, inklusive polisen och olika säkerhetsorgan. Organisationer som Human Rights Watch har i olika rapporter, baserade på ögonvittnen, uttalanden av ministerieanställda och information från internationella polisrådgivare, uppgivit att inrikesministeriet har varit inblandat eller införstått med olika övergrepp och mord begångna av miliserna. Vid flera olika tillfällen har väpnade attacker och kidnappningar utförts av män iförda polisuniformer och med hjälp av inrikesministeriets bilar.

Enligt Iraks konstitution (artikel 19) måste frihetsberövande ske i därför avsedda lokaler som följer gällande regler för fängelser rörande hälso- och social omsorg. Prövning ska ske enligt lag.

FN har uttryckt allvarlig oro över förhållandena i Iraks fängelser. Anklagelser om tortyr, missförhållanden och kränkningar har fortsatt under 2007. Det stora antalet fångar har gjort såväl fängelserna, som rättssystemet i sin helhet, överbelastade. I den senaste kvartalsvisa MR-rapporten om Irak konstaterar FN att ”man alltjämt är allvarligt oroad över de fortsatta rapporterna om omfattande och rutinmässig tortyr och misshandel av frihetsberövade, särskilt av dem som före rättegång hålls i förvar, häkten och polisstationer under inrikesministeriets ansvar. Flera av de fångar som har intervjuats av FN bar fortfarande spår av skador som tyder på att de har utsatts för tortyr”. Situationen för ungdomar i fängelserna är särskilt allvarlig. Många ungdomar blir sittande långa tider utan rättslig prövning.

Rapporter om tortyr gäller hela Irak. Organisationen Human Rights Watch har under 2007 rapporterat om omfattande och systematisk användning av tortyr och andra former av omänsklig behandling av frihetsberövade i den kurdiska säkerhetstjänsten Asayishs fånginrättningar.

Iraks ministerium för mänskliga rättigheter inspekterar regelbundet fängelser och förvarslokaler som lyder under irakiska myndigheter. Rapporter och rekommendationer utfärdas till respektive ansvarigt ministerium med kopia till premiärministerns kontor. FN har emellertid inte kunnat värdera dessa rapporter, då de inte har offentliggjorts. FN har uppmanat Iraks regering att publicera MR-relaterade rapporter utan dröjsmål.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet återinfördes i Irak 2004 för brott som mord, narkotikahandel och kidnappningar och utvidgades 2005 till att även omfatta terrorism. Sedan 2004 har över 540 personer dömts till döden. Minst 107 av dem har avrättats. Enligt den senaste tillgängliga statistiken från FN avkunnades 121 dödsdomar i Irak under perioden 1 januari - 1 maj 2007.

I statuterna för Supreme Iraqi Criminal Tribunal, SICT (se vidare under punkt 5), stipuleras dödsstraff för terrorism enligt en definition som kritiserats av Human Rights Watch för att vara mycket vid och dessutom oklar. Vidare stadgas att en dödsdom (efter överklagande) i SICT måste verkställas inom 30 dagar. Något system för benådning förekommer inte.

EU vädjar regelbundet till Iraks regering att upphöra med dödsstraffet. Sverige har under 2007 tagit upp frågan med ett flertal av Iraks politiska ledare, liksom med ledarna för Kurdistan Regional Government (KRG).

Den s.k. Anfal-rättegången som inleddes i augusti återupptogs i januari 2007 (efter att den huvudanklagade, Saddam Hussein, hade avrättats till följd av fällande dom i den tidigare s.k. Dujail-rättegången). Fällande domar för folkmord (tre dödsdomar, två livstidsdomar) avkunnades den 23 juni 2007 mot fem av de anklagade (bland annat Ali Hassan al-Majid). En sjätte anklagad frikändes. Rättegången ifrågasattes av flera MR-organisationer. Domarna överklagades men fastställdes av Högsta domstolen i september 2007. Premiärminister al-Maliki har begärt de tre dödsdömda utlämnade från de amerikanska häkten där de har hållits. Verkställandet av dödsdomarna måste godkännas av Presidentrådet, men president Talabani har hittills motsatt sig avrättning åtminstone i ett av fallen, då han menar att den anklagade officeren agerade på direkt order. Presidenten har dessutom tidigare markerat att han är motståndare till dödsstraffet. Företrädare för regeringen i regionen Kurdistan (KRG) har krävt att domstolens utslag ska respekteras utan politisk inblandning och att dödsdomarna ska verkställas. Om så inte sker har KRG aviserat sin avsikt att vända sig till FN för att skipa rättvisa för Anfalkampanjens offer.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Enligt den irakiska konstitutionens artikel 15 har varje individ rätt till liv och säkerhet. Individens frihet och värdighet ska säkerställas (artikel 37) och staten ska garantera individens skydd mot själsligt, politiskt och religiöst tvång. Ogrundade frihetsberövanden är förbjudna enligt konstitutionens artikel 19(12). Rätten att röra sig, resa och bosätta sig fritt i eller utanför Irak garanteras enligt konstitutionens artikel 44.

Godtyckliga frihetsberövanden utgör ett allvarligt problem i Irak. FN konstaterar att polisiära och militära operationer ofta har skett genom massiva ingripanden som har resulterat i att ett växande antal människor har frihetsberövats utan tydliga skäl och utan tillgång till rättslig prövning. I detta avseende har stark kritik riktats både mot irakiska myndigheter och mot den amerikansk-ledda multinationella styrkan från bl a Amnesty International. Människor anhålls ofta utan att skälen anges och utan formellt åklagarbeslut. Som motivering till gripanden anges ofta att de sker i enlighet med ”rådande undantagstillstånd” eller anti-terroristlagen som antogs 2005. Gripanden sker också i samband med större säkerhetsrazzior som vidtas i Bagdad i olika planerade operationer. Häktningförhandlingar hålls ofta sent. FN:s kontor för mänskliga rättigheter har påpekat att kvarhållande av människor utan grund *de facto* måste betraktas som godtyckliga frihetsberövanden.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Iraks konstitution (artikel 19) stipulerar att den dömande makten ska vara oberoende och ingen makt ska stå över denna förutom lagen. Endast lagen ska reglera brott och straff. En anklagad ska anses oskyldig tills denne har dömts i en rättvis rättegång. Retroaktiv lagstiftning är förbjuden enligt konstitutionen (artikel 19), men tillåts om särskilda lagar, dock inte inom straffrätten och skatterätten, så föreskriver.

Antalet frihetsberövade har ökat kraftigt i Irak under 2007, främst som en följd av den s.k. säkerhetsplanen för Bagdad. Antalet frihetsberövade i den multinationella styrkans förvar har ökat särskilt kraftigt under 2007. Enligt uppgifter från irakiska myndigheter uppgick antalet frihetsberövade i landet till 44 325 i juni 2007. Av dessa var 21 107 under de multinationella styrkans jurisdiktion och 2 106 under den kurdiska regionalregeringens jurisdiktion, medan övriga var olika ministeriers ansvar (främst justitieministeriet och inrikesministeriet). Till detta kommer ett okänt antal frihetsberövade av den kurdiska säkerhetstjänsten Asayish. MR-organisationen Human Rights Watch (HRW) riktade i en omfattande rapport i juli 2007 stark kritik mot Asayish och KRG för att inte ha respekterat de frihetsberövades rätt till rättslig prövning, rätt till juridiskt biträde samt kontakt med anhöriga. HRW har dock kunnat besöka ansvariga beslutsfattare och internerade och KRG har visat vilja att förbättra förhållandena men några konkreta förbättringar har ännu inte rapporterats.

I mars 2007 antog det kurdiska regionala parlamentet (Kurdistan National Assembly) en lag om amnesti för frihetsberövade, varefter ett betydande antal frihetsberövade släpptes.

FN konstaterar att domare och advokater i hela Irak ofta ofredas, vilket strider mot de grundläggande principerna om staters skyldighet att skydda juridiska ombud.

Korruptionen i Irak, också inom det irakiska rättsväsendet, uppges vara omfattande. Anti-korruptionsorganisationen Transparency International placerar Irak på 178:e plats av 180 i 2007 års Corruption Perception Index, som beskriver hur mycket korruption som anses förekomma i världens länder. En hög grad av korruption försvagar rättssäkerheten.

7. Strafffrihet

Den multinationella styrkan (MNF) är undantagen från irakisk jurisdiktion och utövar egen jurisdiktion vad gäller anklagelser riktade mot styrkorna. (CPA order nr. 17 och nr. 100 samt FN:s säkerhetsrådsresolution 1546). Beträffande

MNF:s agerande sker detta enligt fastställda s.k. Rules of Engagement. MNF uppger att dessa hålls hemliga av säkerhetsskäl.

Flera olika rättsliga processer har inletts av den amerikanska militären efter anklagelser mot soldater om övergrepp mot civila irakier. Fyra amerikanska soldater åtalades för det uppmärksammade Mahmoudiya-fallet den 12 mars 2006, då en irakisk flicka våldtogs och hennes familj mördades. Tre av soldaterna dömdes i krigsrättegångar under 2006 och 2007 till långa fängelsestraff, medan målet mot den fjärde ännu ska prövas av en civil domstol i Kentucky.

Av de åtta marinsoldater som åtalades för händelserna i november 2005, då 24 civila irakier dödades i staden Haditha, har åtalen mot fem av dem lagts ner (delvis i utbyte mot vittnesimmunitet), medan rättegångarna mot tre av de högre officerarna fortfarande pågår.

Entreprenörer kopplade till MNF samt deras underleverantörer lyder inte under irakisk jurisdiktion om den berör deras kontrakt, samt straffrättsligt vad gäller handlingar som utgör del av deras "officiella aktiviteter". Även denna strafffrihet följer av CPA-order nr. 17. Under 2007 fördes en livlig debatt om vissa av de utländska säkerhetsföretagens uppträdande i Irak. Debatten utlöstes av flera uppmärksammade incidenter där främst det amerikanska företaget Blackwater varit inblandat och där flera civila irakier uppges ha omkommit och/eller kommit till skada. Flera utredningar av dessa händelser har initierats av såväl den irakiska, som amerikanska regeringen och en tydligare reglering av villkor, licensgivning och sanktionsmöjligheter är att vänta.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Enligt Iraks konstitution (artikel 38) ska staten garantera yttrande-, tryck-, mötes-, och föreningsfrihet. Religionsfrihet garanteras enligt konstitutionens artikel 41, liksom i de grundläggande principerna (artikel 2 och 3). Av de senare framgår att islam är Iraks officiella religion och dess grundläggande källa till lagstiftning. Konstitutionen garanterar den islamska identiteten för majoriteten av folket, men även rättigheterna för individer att utöva andra religioner (i konstitutionen nämns särskilt kristna, jezidier och mandéer/sabier).

Lagregleringen av mediernas verksamhet i Irak baseras ännu till del på den gamla irakiska strafflagen (t.ex. vad avser brott som förtal, ärekränkning, uppvigling, sekretessbrott etc.) som delvis ersatts av en samling dekret (främst CPA-ordrarna 14, 65 och 66) som tillkom under den provisoriska koalitionsregeringens (CPA) tid och som alltjämt är i kraft i avvaktan på permanent irakisk lagstiftning. Dessutom finns flera uppförandekoder som är avsedda som riktlinjer för journalistiskt arbete, men som inte är allmänt kända.

Förslag till ny media- och telekommunikationslag behandlas fortfarande av det irakiska parlamentet.

Journalister och mediearbetare har fortsatt en mycket svår arbetssituation i Irak. Enligt organisationen *Reportrar utan gränser* har 152 journalister och 54 medieassistenter dödats i Irak sedan kriget inleddes i mars 2003. 46 journalister dödades enbart under 2007. 14 journalister är kidnappade och 2 saknas. En annan organisation, *The Committee to Protect Journalists (CPJ)* rapporterade liknande statistik i en rapport i december 2007 och konstaterade att ”arbetet som journalist i Irak förblir ett av världens farligaste yrken. Mediearbetare jagas och mördas med skrämmande regelbundenhet. De flesta som dödas är irakier, av vilka många arbetat för internationella nyhetsbyråer”.

Den irakiska mediesektorn har vuxit kraftigt under de senaste åren. Det gäller såväl TV, radio som tidningar. Satellitmottagarna är många och internettrafiken frekvent. Irakiska medier är dock endast i begränsad omfattning politiskt oberoende. De flesta politiska partier och organisationer stödjer en eller flera tidningar och TV-stationer. *Iraqi Media Network (IMN)*, fungerar som irakisk *public service*, och förmedlar regeringens budskap. Parallellt med de officiella och politiskt knutna medierna existerar ett antal mer oberoende tidningar och TV-stationer. En intressant kartläggning av det irakiska medielandskapet gjordes 2007 av organisationen *Media in Cooperation and Transition (MICT)* med stöd av tyska Friedrich Ebert Stiftung. För mer information hänvisas till www.mict-international.org respektive www.niqash.org.

FN har i flera rapporter 2007 uppmanat regeringen i regionen Kurdistan (KRG) att förklara en rad individuella fall där journalister har arresterats eller trakasserats främst av säkerhetstjänsten Asayish efter att ha skrivit för regeringen oförmånliga eller oönskade artiklar. Den kurdiska regionala lagstiftande församlingen har under året behandlat flera lagförslag rörande journalisters arbete, men ännu utan att fatta beslut om ny lag.

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Åsikts-, tanke- och samvetsfrihet garanteras enligt konstitutionens artikel 42. Rätten att bilda och ansluta sig till föreningar och politiska partier garanteras i artikel 39. I realiteten begränsas medborgarnas möjligheter att verka politiskt i hög grad av det svåra säkerhetsläget, där politiska företrädare ofta har varit måltavlor för terrorism och sektaristiskt våld. Ett embryo till pluralistiskt politiskt system har etablerats, med en lång rad politiska partier och valallianser. Flertalet partier har etablerats på sektaristiska grunder. Den politiska oppositionen har en plattform i parlamentet. Flera grupper har emellertid valt att stå utanför den politiska processen för att i stället verka genom religiösa fora eller väpnade miliser. F.d. Baath-partianhängare har hittills

förhindrats från att verka politiskt och därför i många fall slutit sig samman till väpnat motstånd. Genom ett par försoningslagar som antogs runt årsskiftet 2007/2008 ska vissa lägre rankade f.d. Baath-partister beredas möjlighet att återintegreras i samhället, även om Baathpartiet som sådant alltjämt är förbjudet.

De nya politiska institutionerna i Irak har utvecklats långsamt efter valen 2005. Regeringen har hämmats av en rad avhopp och bojkotter och har därför haft svårt att lotsa sina lagförslag genom parlamentet. Parlamentet har i sin tur också blockerats under långa perioder. Vakanser på ministerposter och ständiga byten av högre befattningshavare har också bidragit till svaga statsstrukturer. Den utbredda korruptionen är ett annat problem som verkar inskränkande på respekten för medborgarnas politiska rättigheter såväl på central, som på regional och lokal nivå.

Tillsättandet av kvinnliga ministrar i regeringen samt ledamöter av den valda nationalförsamlingen (kvoteringsystem tillämpas) är exempel på en positiv utveckling inom det politiska livet, även om andelen kvinnor fortfarande är liten.

Efter de USA-ledda koalitionsstyrkornas invasion befann sig Irak under ockupation från maj 2003 och styrdes av en provisorisk ockupationsmyndighet (*Coalition Provisional Authority, CPA*). Landet återfick sin suveränitet genom formellt överlämnande den 28 juni 2004. En irakisk interimregering (*Iraqi Interim Government, IIG*) erkändes genom Förenta nationernas säkerhetsråds resolution 1546 (2004) som antogs den 8 juni 2004. En administrativ lag (*Law of Administration for the State of Iraq for the Transitional Period, TAL*) utarbetades under våren 2004 och gällde som övergångskonstitution fram till dess att Iraks nya konstitution ratificerades efter en folkomröstning den 15 oktober 2005. Vissa av de bestämmelser som beslutades av CPA tillämpas fortfarande, andra har åsidosatts eller ersatts av irakisk lag.

Utländsk trupp finns fortfarande i Irak, i form av en multinationell styrka, MNF, som till huvuddelen består av amerikanska förband. FN:s säkerhetsråd har årligen förnyat MNF:s mandat, bl.a. genom resolution 1790 från den 18 december 2007. Det förnyade mandatet löper ut den 31 december 2008.

Den dominerande nationen i MNF är USA med ungefär 160 000 soldater i Irak i slutet av 2007. Ansvar för säkerhet och ordning förs successivt över till irakisk militär och polis. Överlämnandet försvåras starkt av ständiga attacker mot de nya irakiska förbanden, liksom av infiltration och korruption i dessa. Den utmaning som möter de irakiska säkerhetsstyrkorna (och dem som utbildar dessa) är att inte bara att få fram tillräckligt många anställda, utan även

att säkerställa förbandens och enheternas förmåga att verka professionellt och självständigt i enlighet med rättsstatliga principer.

I de tre kurdiskdominerade provinserna i norra Irak (Dohuk, Erbil och Sulemaniyeh) råder ett betydande självstyre utövat av den irakiska regionen Kurdistans regionala regering, KRG. Denna bestod fram till den 21 januari 2006 av två administrationer; en i området kring Erbil styrd av *Kurdistan Democratic Party, KDP* och en i området kring Sulemaniyeh kontrollerad av *Patriotic Union of Kurdistan, PUK*. Samtidigt med de nationella valen den 30 januari 2005 hölls val till en kurdisk regional lagstiftande församling (*Kurdistan National Assembly*). Denna domineras av nämnda två fraktioner som har kommit överens om den gemensamma KRG-administration som inrättades den 21 januari 2006 i Erbil. Sammanslagningen till en administration är emellertid ännu inte fullt genomförd. Säkerhetstjänsten är alltså uppdelad.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Irak har ratificerat sju av ILO:s åtta centrala konventioner (*Core Labour Standards* nr 87, om föreningsfrihet, har inte tillträtts). Av de totalt 59 ILO-konventioner som är i kraft i förhållande till Irak, skulle landet ha rapporterat i 51 fall de senaste tre åren. Detta har inte skett.

Det tidigare statskontrollerade lönesystemet har reviderats. En ny löneskala har fastställts och riktlinjer för befordran utarbetats. En facklig landsorganisation har etablerats i Irak; *Iraqi Federation of Trade Unions*. Arbetslösheten i Irak med ILO-definition uppskattas till närmare 30 procent.

Den svåra säkerhetssituationen i många delar av landet innebär att många är rädda för att ta sig till sina arbeten. Vissa yrken (t.ex. bagare och frisörer) utövas traditionellt av anhängare av en viss religiös trosriktning (shia eller sunni), vilket har gjort dem till lättidentifierade måltavlor för det sekteristiska våldet. På grund av folkomflyttningarna fungerar många arbetsplatser dåligt, t.ex. när såväl lärare som elever i en skola tvingats flytta för att undgå att bli offer för sekteristisk förföljelse och våld.

I och med att det tidigare styrande Baath-partiet och den f.d. irakiska armén upplöstes och ogiltigförklarades har många irakiska tjänstemän, militärer och poliser blivit arbetslösa. En rad våldsattacker har riktats mot rekryter till de nya irakiska säkerhetsstrukturerna (polis och militär), liksom mot statstjänstemän som uppfattas samarbeta med den multinationella styrkan. Arbetsförhållandena för dessa grupper är mycket svåra och utgör en grogrund för korruption. I juni 2007 lade regeringen fram ett lagförslag, den s.k. Accountability and Justice

Law, som syftar till att enbart de företrädare för den gamla regimen som gjort sig skyldiga till grova brott ska ställas inför rätta. Övriga ska kunna undgå bestraffning och återintegreras i samhället. Lagen är politiskt mycket kontroversiell, men antogs av parlamentet den 12 januari 2008.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Rätten till hälsa garanteras enligt konstitutionens artiklar 30 och 31.

Någon helt tillförlitlig statistik beträffande hälsoläget i Irak är mycket svår att få fram. Två decennier av väpnade konflikter följt av sanktioner och ytterligare en väpnad konflikt under 2003, med efterföljande plundringståg och därefter sektaristiskt betingat våld och terrorattacker, har bidragit till en mycket oroande hälsosituation.

Generellt kan konstateras att levnadsstandarden, inklusive hälsoläget, i norra Irak (Erbil, Dohuk och Sulemaniyeh) är bättre än i övriga delar av landet. Samtidigt är denna del av Irak ett av världens mest minerade områden vilket gör den lantbrukande befolkningen mycket utsatt. I de södra och centrala delarna av landet är hälsosituationen fortsatt svår. Speciellt gäller detta sårbara grupper såsom barn och ammande mödrar. Hälsoläget för barn är överlag mycket dåligt (jfr under punkt 15).

Vatten- och sanitetsinfrastrukturen är i ett mycket förfallet tillstånd vilket skapar ohälsa på många platser i landet. De renings- och pumpstationer som finns runt om i Irak har ofta slutat att fungera på grund av bristande underhåll och brist på elektricitet. Stora mängder avloppsvatten släpps fortfarande orenat rakt ut i floder och vattendrag. Detta, liksom infiltrationen av orenat avloppsvatten i grävda brunnar, utgör en stor hälsorisk. Organisationen Oxfam rapporterar i en rapport från juli 2007 att 70 procent av Iraks befolkning saknar adekvat tillgång till vatten och 80 procent inte har tillgång till effektiva sanitetslösningar. Diarréer och bristsjukdomar uppges vara vanliga. Under 2007 bröt en större koleraepidemi ut i minst 45 distrikt över hela Irak, med över 4 500 fall konstaterade i laborietester. Totalt sett insjuknade omkring 20 000 människor och något tiotal omkom. En tredjedel av de insjuknade var barn under fem år. Värst drabbade var städerna Suleimaniye, Kirkuk och Erbil i norra Irak, men ett mindre antal kolerafall noterades även i Bagdad och andra större städer.

Ett omfattande arbete bedrivs av FN, Världsbanken samt enskilda organisationer för att förbättra situationen, men projekten försvåras av säkerhetssituationen. UNICEF har trots detta lyckats fortsätta sitt arbete i Irak och kunnat uppnå viktiga resultat. Ett stort antal vattenreningsanläggningar har reparerats vilket har kommit flera miljoner människor till del. UNICEF har

också bidragit till att vaccinera 3,6 miljoner barn mot mässling, påssjuka och röda hund.

Enligt den nationella utvecklingsplanen för 2005-2007 finns akuta behov inom många områden, bland annat utrustning och medicin till sjukvården, vaccinationer samt förbättringar av nätet av vårdcentraler och utbildning av vårdpersonal.

12. Rätten till utbildning

Rätten till utbildning garanteras enligt konstitutionens artikel 34. Irak har obligatorisk skolgång från sex till 12 års ålder. Det svåra säkerhetsläget i Irak gör emellertid att många föräldrar är rädda att skicka sina barn till skolan. Detta gäller särskilt flickor. Eftersatt underhåll, bristande resurser, isolering och de väpnade konflikter Irak har lidit av är andra faktorer som på olika sätt bidragit till att bryta ned utbildningssystemet. Flertalet skolor är i fortsatt behov av omfattande restaureringsarbeten. Många saknar tillgång till rent vatten och sanitetsinstallationer.

Enligt en undersökning stödd av UNICEF stod minst 800 000 barn utanför regelbunden skolgång 2005/2006 redan före de omfattande sektoreristiska våldsdåden och flyktingströmmarna som inleddes i februari 2006.

Enskilda organisationer uppskattar att ungefär en femtedel av barnen i skolåldern inte går i låg- respektive mellanstadiet. Utbildningsministeriets siffror visar att 86 procent av barnen började skolan läsåret 2003/04. UNICEF menar att närvaron kan ha fallit till omkring 65 procent (på grund av den föränderliga säkerhetssituationen i Irak kan detta variera mycket). Det är inte ovanligt att barn i stället måste bidra till familjeförsörjningen.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Irak omfattas inte av UNDP:s Human Development Report för 2007/08. Klart är att den fysiska och psykiska levnadsstandarden i Irak är låg. En stor del av befolkningen är fortsatt beroende av matpaket för sin överlevnad. Ett problem med livsmedelsdistributionen är att det riskerar att minska drivkraften att starta lokal livsmedelsproduktion och på så vis öka möjligheterna till såväl sysselsättning som uthållig försörjning.

Irak idag är ett land med ett omodernt hälsovårdssystem, ett bristande system för vattenförsörjning och vattenrening, otillräcklig eldistribution och ett utbildningssystem av låg kvalitet. Arbetslösheten är stor och lönerna är låga. Utbildningssystemets försämring är en orsak till kunskapsflykt från landet.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

I södra Irak, främst i och kring staden Basra, har både den lokala polisen och flera enskilda organisationer rapporterat om ett ökande våld mot kvinnor ofta som en följd av religiös extremism. En irakisk kvinnorrättsorganisation rapporterade i december 2007 att fler än 40 kvinnor hade mördats i Basra-provinsen under de senaste tre månaderna. Skälet skulle ha varit att de inte burit slöja. Den lokala polisen uppgav samtidigt att 10-15 kvinnor kidnappas och dödas varje månad i Basra av kriminella gäng och väpnade grupper för att kvinnorna skulle ha "brutit mot religiösa och moraliska regler". Polispatruller uppges regelbundet hitta oidentifierade, lemlästade kvinnokroppar på avlägsna platser. Många fall av våld mot kvinnor rapporteras aldrig till polisen och man måste därför räkna med ett stort mörkertal. Också i Bagdad och i andra delar av landet rapporteras om liknande företeelser.

I norra Irak, främst i regionen Kurdistan och dess angränsande distrikt, har antalet rapporterade fall av s.k. hedersrelaterat våld mot kvinnor ökat under 2007. Enligt den regionala regeringens (KRG) egen statistik dödades 255 kvinnor enbart under första halvåret 2007 till följd av brännskador, trubbigt våld eller skottskador. FN har citerat en högt uppsatt polisman i Erbil som har uppgett att flertalet av dessa fall varit hedersrelaterade och att 1-2 nya fall anmäls varje dag. KRG:s premiärminister Nechirvan Barzani har tagit mycket tydlig ställning emot kvinnovåld i allmänhet och hedersrelaterat våld i synnerhet. I juni 2007 bildades också en särskild kommitté för att koordinera arbetet mot kvinnovåld i regionen Kurdistan.

En särskilt uppmärksammas kedja av relaterade våldsdåd inleddes i distriktet Bashika nära Mosul i Nineveh-provinsen den 7 april, då en 17-årig jezidisk flicka, Dua Khalil Aswad, stenades till döds av en folkmassa inkluderande ett par av flickans manliga släktingar. Orsaken ska ha varit att flickan hade setts umgås med en muslimsk pojke. Mycket starka bilder av mordet publicerades kort därefter på internet och väckte avsky samtidigt som de gav upphov till hämndbegär hos olika muslimska grupper. Flera våldsdåd följde. En buss full med jezidiska och kristna textilarbetare på väg hem till Bashika stoppades av väpnade män den 23 april. De kristna fick lämna bussen, medan de minst 20 jezidierna samtliga fördes ut och avrättades mot en vägg. Händelsen ledde i sin tur till omfattande oroligheter då jezidier attackerade kurdiska kontor i Mosul och brände kurdiska flaggor. Ett par av jezidierna skadades efter att ha beskjutits av kurdiska peshmerga-soldater. I augusti genomfördes fyra självmordsattacker riktade mot jezidier i två städer nära Mosul i vilka över 200 människor dödades och lika många skadades.

Det förekommer att kvinnor "söker skydd" genom att låta sig sättas i fängelse. Enskilda organisationer har på vissa håll etablerat skyddat boende för kvinnor som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld. Den sociala stigmatisering det medför att ha utsatts för en våldtäkt innebär också att många fall inte anmäls.

Kvinnor är inte representerade i det politiska systemet i en utsträckning som motsvarar deras andel av befolkningen. Av de 275 parlamentsledamöterna som valdes i december 2005 är 70 kvinnor, d.v.s. 25 procent. Var tredje kandidat skulle vara en kvinna på de listor som presenterades inför parlamentsvalet i december 2005.

15. Barnets rättigheter

Knappt hälften av Iraks befolkning är under 15 år. Drygt fyra miljoner är under 5 år. Enligt Iraks konstitution (artikel 29) ska barnets rättigheter garanteras av staten och den ska ansvara för att barn och ungdomar lever under sådana villkor att de kan utveckla sina talanger och färdigheter. Barnen ska också ha rätt till uppfostran, omsorg och utbildning av sina föräldrar. I många fall väger tradition och sedvänja i praktiken tyngre än lagen. Trots lagstadgad ålder på 18 år förekommer äktenskap längre ned i åldrarna. Minimialdern för allmän värnplikt är 18 år. Den nedre åldersgränsen för frivillig anmälan till väpnad tjänst är 14 år. Arbete är förbjudet för barn under 14 år, med undantag av arbete i småskaliga familjeföretag. Det förekommer att barn lämnar skolan eller aldrig börjar för att i stället arbeta. Den nya konstitutionen tar upp dessa frågor på ett mer tillfredsställande sätt, men ännu återstår ett stort arbete med lagstiftning på området och genomförande av densamma.

Antalet gatubarn har ökat markant under senare år. Några institutioner som tar sig an barn i behov av särskilt skydd finns knappt i Irak, med undantag av vissa projekt i UNICEF:s regi. Information förekommer om att vissa föräldrar skickar ut sina barn för att tigga. Många gatubarn fångas upp av den organiserade brottsligheten för att t.ex. utföra stölder eller slaverilikhande arbete. Uppgifter om organiserad barnprostitution förekommer. Irakiska organisationer har startat aktivitetscentra för barn (med böcker, datorer, lärare, etc.) i Bagdad. Många av dessa har enligt uppgift fått stänga då de hotats av sektaristiska och kriminella organisationer.

Barnens hälsa har inte förbättrats under året. Tillgången till dricksvatten, kvalificerad vård och vaccinationer är begränsad. Undernäring hos barn är ett stort problem som växer när säkerhetsläget försvåras, infrastrukturen för vattenförsörjning och livsmedelstransporter förstörs och flyktingströmmarna ökar. En annan mycket stor riskfaktor för barn är det stora antalet landminor

och blindgångare som finns runt om i Irak. Värst är minriskerna i regionen Kurdistan och i södra Irak.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

FN konstaterade i sina rapporter om de mänskliga rättigheterna att den svåra situationen för Iraks minoriteter fortsatte under 2007. Som en följd av våld, hot och förföljelse i många delar av landet fortsatte dessa grupper att fly sina hem och i många fall fly landet.

Enligt en rapport publicerad av den oberoende MR-organisationen ”Minority Rights Group International” i februari 2007 hotas flera av Iraks minoriteter av utrotning, och deras kulturer och traditioner riskerar att förloras. Omkring 10 procent av Iraks befolkning har traditionellt utgjorts av etniska och religiösa minoriteter såsom kaldéer och andra kristna, armenier, bahai, feili-kurder, judar, mandéer, palestinier, shabak, turkmener och jezidier. Men de senaste årens våld och förföljelser har tvingat en stor del av dessa grupper att fly. FN:s flyktingkommissariat (UNHCR) har beräknat att närmare en tredjedel av de irakiska flyktingarna utgörs av personer från minoritetsgrupper. Det irakiska ministeriet för migration har uppskattat att närmare hälften av Iraks minoritetsbefolkning har lämnat landet.

UNHCR uppskattar att hälften av Iraks kristna befolkning har flytt landet sedan 2003. De kristna kyrkorna rapporterade under året en ökning av antalet sektaristiska attacker mot kristna familjer i stadsdelen al-Dora i Bagdad. I Mosul fortsatte attackerna mot kyrkor och religiösa ledare.

Fortsatt rapporteras om förföljelse och diskriminering av assyrier och turkmener i Kirkuk och Mosul. Vad avser situationen för jezidierna, jfr. även under punkten 14 ovan.

Amnesty International publicerade under 2007 en rapport som uppmärksammade den svåra situationen, med omfattande MR-överträdelser, för palestinerna i Irak. Av de omkring 15.000 palestinier som finns kvar i Irak är många på ständig flykt eller bor i tillfälliga läger.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

I den existerande irakiska strafflagen (kapitel 9) stadgas att homosexuella handlingar mellan vuxna är olagliga och bestraffas med 7 års fängelse respektive 10 års fängelse om handlingarna inkluderar en minderårig. Homosexuella handlingar nämns inte uttryckligen i Iraks nya konstitution, men i artikel 2 stipuleras att ingen lag får stiftas som strider mot islams etablerade bestämmelser. Eftersom homosexuella handlingar är förbjudna enligt de flesta

uttolkningar av islamsk lag medför detta en risk för diskriminering på grund av sexuell läggning.

De homosexuellas situation i det irakiska samhället är i dag mycket lite känd. Det står emellertid klart att det i Irak traditionellt sett funnits en negativ syn på homosexualitet och mot att öppet deklarerat sin homosexualitet som lever kvar.

18. Flyktingars rättigheter

Flyktingsituationen i och utanför Irak har under 2007 fortsatt att förvärras. Inne i Irak beräknas åtminstone 2,3 miljoner människor vara på flykt från sina hem. Hälften av dessa har flytt efter kriget 2003. Antalet internflyktingar har ökat med över 50 procent motsvarande 1,1 miljoner människor, sedan februari 2006 då det sekteristiska våldet eskalerade. Under de sista månaderna 2007 har en ström av återvändande flyktingar främst från Syrien kunnat konstateras. Iraks regering uppger att antalet återvändande familjer kan uppgå till omkring 50 000 (av vilka 40 000 utifrån och 10 000 från andra delar av Irak), vilket motsvarar omkring 300 000 människor. Viktiga faktorer bakom detta återvändande är de nya viseringskrav som har införts i Syrien, svårigheter att försörja sig när besparingarna sinar och de ekonomiska bidrag som irakiska myndigheter lämnar till dem som reser tillbaka till Irak. Det är ännu för tidigt att med säkerhet kunna avgöra omfattningen av detta återvändande och om trenden är uthållig. FN har under hösten 2007, i samarbete med Iraks regering, utarbetat en plan för flyktingåtervändande (motsvarande 11 miljoner USD) som i första hand avser 30 000 människor.

19. Funktionshindrades rättigheter

Funktionshindrades rättigheter garanteras enligt konstitutionens artikel 32. I realiteten är emellertid situationen för de funktionshindrade svår. Inte minst bidrar det ökade sekteristiska våldet och de många väpnade terrorangreppen att ett stort antal människor får livslånga skador och handikapp (utöver alla de som förlorar livet eller försvinner). Ett särskilt svårt problem utgörs av det stora antalet minor, blindgångare och utplacerade sprängladdningar som lemlästar oskyldiga civila, ofta barn. Den svåra säkerhetssituationen, och de allt svårare ekonomiska och sociala villkoren i dess spår, innebär dessutom att möjligheterna till adekvat vård och rehabilitering blir allt färre.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Ett stort antal enskilda organisationer finns etablerade i Irak. Många av dem har emellertid liten kapacitet och saknar grundläggande organisationskunskap.

Förutsättningarna för hjälpinsatser och rättighetsbaserade projekt påverkas negativt av det svåra säkerhetsläget.

De flesta av Iraks ministerier samarbetar i någon form med både nationella och internationella enskilda organisationer för att förbättra den irakiska situationen vad gäller mänskliga rättigheter. Vissa internationella enskilda organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter är numera också verksamma i Irak med mer eller mindre permanent närvaro.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

I Irak är ett stort antal organisationer verksamma inom olika områden, med direkt eller indirekt koppling till de mänskliga rättigheterna. FN:s program hanteras i Irak till stor del genom avtal med irakiska och internationella enskilda organisationer. FN:s verksamhet försvåras kraftigt av att man inte kan verka brett ute på fältet annat än med mycket strikta restriktioner för rörelsefrihet och säkerhet och nästan uteslutande med lokal personal.

FN:s Irakmission, United Nations Assistance Mission for Iraq (UNAMI), har etablerat ett MR-kontor i Bagdad för att främja mänskliga rättigheter, stödja uppbyggandet av en nationell kommission för mänskliga rättigheter och Iraks ministerium för mänskliga rättigheter. Kontoret publicerar rapporter om de mänskliga rättigheterna varje kvartal.

Mänskliga rättigheter tas kontinuerligt upp i EU:s dialog med irakiska regeringsföreträdare. EU:s stödinsats för stärkande av rättsstaten i Irak, *the European Union Integrated Rule of Law Mission for Iraq* (EUJUST LEX) syftar till att stödja reformer inom polis- och rättsväsendet och att främja samarbetet mellan domstolar, åklagare, poli- och kriminalvården. Inom ramen för insatsen har ca 1400 irakiska tjänstemän genomgått utbildning. Utbildningen omfattar bland annat mänskliga rättigheter, sektorövergripande samarbete, ledarskap och utredning av brott. En av EUJUST-LEX- kurserna hölls i Sverige under 2007.

Sverige bedriver ett omfattande utvecklingssamarbete med Irak. Samarbetet styrs av den svenska landstrategin för Irak, där mänskliga rättigheter utgör en viktig del. En stor del av det svenska stödet kanaliseras genom EU och FN. En viktig del av stödet genomförs av olika enskilda organisationer. Som exempel på projekt relaterade till mänskliga rättigheter kan nämnas det program som administreras av Olof Palme International Centre (OPIC) och som omfattar en rad enskilda irakiska organisationer.

Förutom det långsiktiga utvecklings- och återuppbyggnadsarbetet bidrar Sverige till olika akuta humanitära insatser, t.ex. inom ramen för UNHCR och Röda Korset (ICRC). Under 2007 bildade FN en särskild krisfond för snabba insatser. Sverige var det första landet att bidra till denna fond. Internationella kurser om frågor rörande mänskliga rättigheter har anordnats i Sverige med irakiska deltagare vid flera tillfällen. Sverige för också en tydlig, bred och kontinuerlig dialog om mänskliga rättigheter med företrädare för Iraks regering, myndigheter och enskilda organisationer.